

Bevezetés a zsidó vallásba és kultúrába, 2.

ELTE Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
2018/2019

Dr. Komoróczy Szonja Ráhel

„Életszakaszok”

- <https://www.youtube.com/watch?v=hHOR25ykI8Q>
- <https://www.youtube.com/watch?v=bA2lh9e13bE&list=PLLttfoK87AdVfgpPodyXpr-Ngx9Df29Vp&index=2>

***Brisz / Brit mila*, ברית מילה**

Gen. 17:9-14

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאָתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמַר אֶתָּה וְזָרְעֶךָ אַחֲרָיִךְ לְדֹרֹתֶם: זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זָרְעֶךָ אַחֲרָיִךְ הַמּוֹלֵל לָכֶם כָּל זָכָר: וְנִמְלַתֶם אֶת בָּשָׂר עֶרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם: וּבֵן שְׁמֹנֶת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנֵת כֶּסֶף מִכָּל בֶּן נֶכָר אֲשֶׁר לֹא מִזָּרְעֶךָ הוּא: הַמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנֵת כֶּסֶף וְהָיְתָה בְרִיתִי בְּבִשְׂרְכֶם לְבְרִית עוֹלָם: וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בָּשָׂר עֶרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּי אֶת בְּרִיתִי הַפֶּר:

Majd ezt mondta Isten Ábrahámnak: Te pedig tartsd meg szövetségemet, meg utódaid is nemzedékről nemzedékre! Így tartsátok meg szövetségemet, amelyet veletek és utódaitokkal kötök: metéljenek körül nálatok minden férfit! Metéljétek körül szeméremtestetek bőrét, ez lesz a veletek kötött szövetségem jele. Nyolcnapos korában körül kell metélni nálatok minden fiúgyermeket nemzedékről nemzedékre, akár a házban született, akár pénzen vásárolták valami idegentől, aki nem a te utódaid közül való. Körül kell metélni azt is, aki a házban született, azt is, akit pénzen vásároltak. Ott lesz az én szövetségem a testeteken örök szövetségként. A körülmetéletlen férfi, akinek nem metélték körül szeméremteste bőrét, az irtassék ki népe közül, mert elutasította szövetségemet.

„Az apa köteles végrehajtani a fián a következő micvákat: körülmetélés, kiváltás, Tórára-tanítás, kiházasítás, mesterségre taníttatás. Van, aki szerint úszni is meg kell tanítania.”

(bKidusin 29a)

Kisgyerekkor

- *Salom zakhar* (שלום זכר)
- Névadás
- *Brisz* (/ *Brit mila*, ברית מילה)
 - *mohel*
 - *kvater*
 - *szandek*
 - Elijahu széke
- *Szimhat bat* (lányoknak)

Elsőszülött fiú kiváltása

pidjon ha-ben / פדיון הבן

30 napos, „5 ezüst sékel”

Három éves fiúknak

- Első hajvágás: *halaka* (חלקה) / *opserenis* (אָפּשערעניש)
- Tanulás kezdete

בֶּן חֲמִשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא, בֶּן עֶשְׂרִי לְמִשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת, בֶּן חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה לְתַלְמוּד, בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לְחִפָּה, בֶּן עֶשְׂרִים לְרְדוּף, בֶּן שְׁלֹשִׁים לְכַת, בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לְעֵצָה, בֶּן שִׁשִּׁים לְזִקְנָה, בֶּן שִׁבְעִים לְשִׁיבָה, בֶּן שְׁמוֹנִים לְגְבוּרָה, בֶּן תְּשַׁעִים לְשׁוֹת, בֶּן מֵאָה כְּאֵלוֹ יֵת וְעָבַר וּבָטַל מִן הָעוֹלָם :

„Öt évesen a Tórához, tíz évesen a misnához, tizenhárom évesen a parancsolatokhoz, tizenöt évesen a Talmudhoz, tizennyolc évesen a hüpe alá áll. Húszévesen felnőtt ember. Harmincévesen ereje teljében van. Negyvenévesen az értelem embere. Ötvenéves korában képes bölcs tanácsot adni. Hatvan az öregedés kora. Hetven az ősz hajé. Nyolcvan az aggkoré. Kilencven évesen görnyedten jár. A százéves mintha már nem is élne.”

Misna, *Pirke avot* 5:21

Misna Pea 1:1

Ezeknek a dolgoknak nincs meghatározott minimális mértéke (*siur*): a mezők széle (*pea*), az első gyümölcsök, a megjelenés [Jeruzsálemben zarándokünnepen], a jócselekedet és a Tóra-tanulás. És ezek azok, amelyeknek a gyümölcsét az ember ebben a világban élvezheti, de a sugara megmarad az eljövendő világban is: az apa és anya tisztelete, a jócselekedet, békéltetés ember és társai között. A Tóra-tanulás azonban annyit ér, mint mindez együtt.

Nevelés, tanulás

„A tanház (bét ha-midrás) szentsége szigorúbb, mint a zsinagógáé (bét ha-kneszet).”

(Sulhan arukh, Hilkhot Talmud Tora, 246,17)

- *heder* חדר
 - *melamed*
- *talmud-tóra* תלמוד תורה
- *jesiva* ישיבה
 - jesiva-bóher
 - rabbi
 - talmid haham
- *kollel* - felnőtt tanulókörök

Bar / bat micva (= parancsolat fia / lánya)

- micva
 - תריג מצוות 613 = 365 + 248
- fiú: 13 éves
- lány: 12 éves

Betérés / *giur*

- צדק גר
- Rut 1,16-17

„Mondta Rúth : Ne unszoldj engem, hogy elhagyjalak, visszatérve mellőled; mert a hová te mész, megyek én s a hol meghálsz, hálok meg én, néped az én népem, istened az én istenem; ahol meghalsz te, halok meg én és ott akarok eltemetve lenni. Úgy tegyen velem az Örökkévaló és úgy folytassa, csak a halál választ el tőled engemet.”

- Fázisok:
 - lebeszélés
 - tanulás
 - vizsga (bet din előtt)
 - brisz +/- mikve
 - befogadás

Esküvő

- párválasztás – *siddukh*, *sadkhen* (matchmaker)
- házassági tilalmak (Lev. 18)
- monogámia – Rabbénu Gersom
- vegyesházasság

„Eljegyzés”

- *nedanja / nadn* (נדן, נדניא), *vort* (וואָרט), *tnajim* (תנאים)
- tányértörés

Esküvő előtt

- *aufruf* (אויפֿרוף)
- *mikve*

Családi tisztaság

- *nidda*
- *Mikve*

Esküvő

- *badekn*
- *hupa / hüpe*
- *ketuba*
- áldások, bor
- pohártörés
- *jihud*

Válás

„Kétféle módon kapja vissza a nő az önállóságát: ha a férje válólevelet ad, vagy ha meghal.” (bKiddusin 2a)

- *gerusin* (גרושין)
- *get* (גט)
- *aguna* (עגונה)
- *halica*

Özvegység:

- *jibbum*
- *halica*

Deut. 25: 5. Ha együtt laknak testvérek és meghal az egyik közülük, és fia nincs neki, ne legyen a halottnak felesége (családon) kívül idegen férfié, sógora menjen be hozzá és vegye őt nőül, sógorsági házassággal vegye el. 6. És legyen, az elsőszülött, akit szülni fog, maradjon meghalt testvére nevében, hogy ne töröltessék a neve Izraelből. 7. De ha nem akarja a férfi elvenni sógorasszonyát, akkor menjen ki sógorasszonya a kapuba, s vénekhez és mondja: Sógorom vonakodik fenntartani az ő testvérének nevét Izraelben, nem akar engem sógorsági házassággal elvenni. 8. És hívják meg városának vénei és szóljanak hozzá; ő meg odaáll és azt mondja: Nem akarom elvenni, 9. akkor lépjen oda sógorasszonya hozzá a vének szeméi láttára, húzza le saruját a lábáról és köpjön ki előtte; szólaljon föl és mondja: Így történjék a férfiúval, aki nem építi föl testvérének a házat. 10. És neveztesse el Izraelben: Saruja – lehúzottinak háza.

Beteg, haldokló

- beteglátogatás (bikkur holim / ביקור חולים)
- „Refua selema!”
- *„Négy dolog változtatja meg a végzetet: Jótékonyság, imádkozás, a név megváltoztatása és a tettek megváltoztatása.”* (b Ros hasana 16b)
- Végrendelet (rabbik)
- bűnvallás
- „Áldott az igazságos bíró”

Halott körüli feladatok

- a halott méltósága (kevod ha-mét / כבוד המת)
- őrzés (virrasztás)
- Halottmosdatás, *tohora* (טהרה)
- Kitli, takhrihim

A zsidó naptár

Napok, hetek

- naplemente
- első nap, második nap, ...
- sabbat / sábesz / שבת

Hónapok

- holdhónapok; újholdtól (*molad*, מולד), 29 / 30 naposak
- *ros hodes*: holdújulás
- *niszán, ijjár, sziván, tammuz, áv, elul, tisri, hesván, kiszlén, tévét, sevát, ádár (1, 2)*

Évek

- napévek
- „szökőév” – minden 19 évben hét szökőév van: ádár 2 beiktatása. (3, 6, 8, 11, 14, 17 és 19. évben)

Luniszoláris: holdhónapok, napévek

Újévek

Misna Ros ha-sana 1:1

אַרְבַּעַה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם. בְּאַחַד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַלְכִים וְלַרְגְלִים. בְּאַחַד בְּאֵלוּל
רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה. רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמְרִים, בְּאַחַד בְּתִשְׂרִי. בְּאַחַד
בְּתִשְׂרִי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְשָׁנִים וְלִשְׁמַטִּין וְלִיּוֹבְלוֹת, לְנֻטִיעָה וְלִירְקוֹת. בְּאַחַד בְּשַׁבָּט, רֹאשׁ
הַשָּׁנָה לְאֵילָן, כְּדַבְּרֵי בֵּית שְׁמַאי. בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים, בְּחַמְשָׁה עָשָׂר בּוֹ

„Négy újév van: niszán hónap első napján a királyok és az ünnepek [a három zarándokünnep: peszah, savuot, szukkot] újéve, elul hónap első napján az állatok tizedének újéve – R. Eliezer és R. Simon szerint tisri hónap első napján. Tisri hónap első napja az évek újéve, a szombatévek és a jovél-évek kezdete, a vetés és a termények újéve. Sevat hónap első napja a fák újéve – Shammai iskolája szerint. Hillél iskolája szerint sevat hónap 15-e [a fák újéve].”

- – niszán 1
- – elul 1
- – tisri 1
- – sevát 15

Szombat

sabbat / sabsesz / שבת

- szombat mint királynő / menyasszony
- nem a zsidóság tartotta meg a szombatot, hanem a szombat tartotta meg a zsidóságot
- *oneg sabbat* (עונג שבת)

Gen. 2:1–3

וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ
שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

És elkészült az ég és a föld, és azoknak minden serege. Mikor pedig elvégezte Isten a hetedik napon az ő munkáját, amelyet alkotott, lepihent a hetedik napon minden munkájától, amelyet alkotott. És megáldotta Isten a hetedik napot, és megszentelte azt, mivelhogy akkor pihent meg minden munkájától, amelyet teremtett az Isten.

Ex. 31:12-17

וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְאַתָּה דַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת שַׁבָּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ד' מְקַדְּשְׁכֶם: וּשְׁמֹרְתֶם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מִחֻלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָל הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ: שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת שַׁבְתּוֹן קֹדֶשׁ לַד' כָּל הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת: וּשְׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתֶם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְדוּד אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת וַיִּנְפֹּשׁ:

Azután szólt az Örökkévaló Mózesnek, mondván: Szólj Izrael fiainak, mondván: az én szombatjaimat tényleg tartsátok meg; mert jel az én közötttem és ti köztetek nemzetségről nemzetségre, hogy megtudjátok, hogy én vagyok az Örökkévaló, aki titeket megszentellek. Tartsátok meg a szombatot, mert szent az tinektek. Aki azt megszegi, halállal lakoljon. Ha valaki munkát végez azon a napon, annak lelke irtassék ki az ő népe közül. Hat napon dolgozzanak, a hetedik nap pedig a nyugalom szombatja, az Örökkévalónak szentelt nap. Aki szombaton dolgozik, ölettesen meg. Tartsák meg Izrael fiai a szombatot, szenteljék meg a szombatot nemzetségről nemzetségre, örök szövetségül. Legyen közötttem és Izrael fiai között örök jel ez, mert hat napon teremtette az Örökkévaló a mennyet és a földet, a hetedik napon pedig megpihent és megnyugodott.

Ex. 20:8–11

זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתֶךָ: וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַד' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ וּבְהִמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ד' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ד' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ:

Emlékezzél (zakhor) meg a szombat napjáról, hogy megszenteljed azt. Hat napon át dolgozzál, és végezd minden dolgodat, de a hetedik nap az Örökkévalónak, a te Istenednek szombatja: semmi munkát ne végezzél azon se magad, se fiad, se lányod, se szolgád, se szolgálólányod, se barmod, se a jövevény (*ger*), aki a te kapuidon belül van. Mert hat napon át teremtette az Örökkévaló az eget és a földet, a tengert és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megpihent. Ezért megáldotta az Örökkévaló a szombat napját, és megszentelte azt.

Deut. 5:12-15

שָׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ד' אֱלֹהֶיךָ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֹאכְתֶּךָ: וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַד' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֹאכָה אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתֶךָ וְשׂוֹרְךָ וְחֹמְרֶךָ וְכָל בְּהֵמָתֶךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמָּתֶךָ כָּמוֹךָ: וַזְכֹּרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצֵאֲךָ ד' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוָּה ד' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת:

Őrizd meg a szombat napját (*samor*), hogy megszenteld azt, amint megparancsolta azt neked az Örökkévaló, a te Istened. Hat napon át dolgozzál, és végezd minden dolgodat. De a hetedik nap az Örökkévalónak, a te Istenednek a szombatja: semmi munkát ne végezz azon, se magad, se fiad, se lányod, se szolgád, se szolgálólányod, se ökröd, se szamarad, és semelyik barmod, se a jövevény, aki a te kapuidon belül van, hogy lepihenjen a te szolgád és szolgálólányod mint te magad. És emlékezzél meg róla, hogy szolga voltál Egyiptom földjén, és kihozott téged onnan az Örökkévaló, a te Istened erős kézzel és kinyújtott karral. Azét parancsolta neked az Örökkévaló, a te Istened, hogy a szombat napját megtartsad.

Tiltott munkák

Isa. 58:13-14

אִם תִּשְׁיב מִשְׁבֶּת רְגְלְךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בַּיּוֹם קִדְשִׁי וְקִרְאתָ לַשְׁבֶּת עֲנֵג לְקִדּוֹשׁ ד' מְכַבֵּד וְכַבְּדָתָּ
מֵעֲשׂוֹת דְרָכֶיךָ מִמְצֹא חֲפָצֶיךָ וְדָבַר דָּבַר: אֲזַ תִּתְעַנֵּג עַל ד' וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בְּמוֹתַי \ {בְּמֹתַי} אֶרֶץ
וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נְחֹלֶת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִי ד' דָּבַר:

Ha megtartóztatod szombaton lábadat, és nem űzöd kedvtelésedet szent napomon, és a szombatot gyönyörűségnek (*oneg*) hívod, az Örökkévaló szent és dicsőséges napjának, és megszenteled azt, dolgaidat nem tevén, foglalkozást sem találván, hamis beszédet sem szólván, akkor gyönyörűséged lesz az Örökkévalóban; és én hordozlak a föld magaslatain, és azt művelem, hogy Jákobnak, atyádnak örökségével élj; mert az Örökkévaló szája szólt!

- 39 *melakha* (ősmunkák; אבות מלאכה, ל"ט מלאכות)
- származtatott munkák (jellegében hasonló / céljában hasonló)
- + szombat szentségével összeegyeztethetetlen munkák

Munkatilalom

- *mukca / mükce* (מוקצה)
- *eruv* (ערוב)
- *tehum sabbat* (תחום שבת)
- *pikuah nefes* (פיקוח נפש)
- *sabesz goj*
- *somer sabbat* (שומר שבת)

Előkészületek

- főzés
- *platni / plata*
- Mikor „jön be” a szombat?

Péntek este

- zsinagóga
- gyertyagyújtás
- asztal
- ételek
 - barhesz
 - gefilte fis
 - sólet
 - kugli

Szombat délelőtt

- zsinagóga
 - *shaharit* (שחרית)
 - Tóra-olvasás (hetiszakaszok, *haftara*)
 - *muszaf* (מוסף)
- ebéd
 - *sólet*
 - *platni*

Szombat délután, este

- *menuha ve-szimha*
- *salesüdesz / salos szeudot / שלוש סעודות* (Ex. 16:25)
- *havdala*
 - bor
 - *beszamim*
 - gyertya
 - *Elijahu ha-navi*
- szombat kimenetele: *moci sablesz* (מוצאי שבת)
- *melave malke*

Ros hodes

ראש חודש

Num. 10:10

Vígasságotoknak napján és a ti ünnepeiteken és a ti hónapjaitok kezdetén fújjátok meg a kürtöket, az égőáldozataitok és a hálaáldozatitok felett: és lesznek nektek emlékeztetőül a ti Istenetek előtt. Én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.

- *muszaf* áldozat (Num. 28:11–15)
- eredetileg: tanúvallomás az új holdról
- *halakha*: munka engedélyezett; tilos böjtölni
- kabbalisták: az újhold előtti nap külön ünnep és böjt nap: *jom kippur katan*

Kiddus levana (קידוש לבנה)

Birkat ha-hama (ברכת החמה)

Ünnepek

חג \ יום טוב \ מועד – *hag, jom tov, moed*

Tórai ünnepek:

- szombat és újhold
- félelmetes napok / *jamim noraim* (ימים נוראים)
- három zarándokünnep

Deut. 16:16-17

Háromszor az évben jelenjék meg minden férfi közüled az Örökkévaló, a te Istened színe előtt azon a helyen, amelyet kiválaszt: a kovásztalan kenyér ünnepén, a hetek ünnepén és a sátrak ünnepén. És ne jelenjék meg az Örökkévaló színe előtt üresen: ki-ki keze ajándéka szerint, az Örökkévaló a te Istened áldása szerint, amelyet adott neked.

- *peszah, savuot, szukkot* (+ *smini aceret*)
- köztes napok (חול המועד).

- Poszt-biblikus ünnepek (emléknapok)
 - *hanuka*
 - *purim*
- Egyéb neves napok
- Fő böjt napok
- Modern (izraeli) ünnepek

Niszán hónap

חודש האביב (*hodes ha-aviv*, a tavasz hónapja)

Sabbat ha-gadol (שבת הגדול)

- peszah előtti szombat
- hagyományos két *dróse* egyike

A négy különleges szombat

peszah előtt négy különleges szombat, a naptártól függ pontos dátumuk

- ***Sabbat sekalim*** (שקלים): Ex. 30:11-16
- ***Sabbat zakhor*** (זכור): Deut. 25:17-19
- ***Sabbat para*** (פרה): Num. 19:1-22
- ***Sabbat ha-hodes*** (החודש): Ex. 12:1-20

Niszán hónap

חודש האביב (*hodes ha-aviv*, a tavasz hónapja)

Sabbat ha-gadol (שבת הגדול)

- peszah előtti szombat
- hagyományos két *dróse* egyike

Peszah

- tavasz ünnepe, niszán 15-től 7 (diaszporában 8) napig; *jom tov, hol ha-moed*
- חג הפסח; חג המצות; פסח (*hag ha-peszah, hag ha-macot, peszah*)

Zarándokünnep

- egyiptomi kivonulás ünnepe: זמן חרותנו, זכר ליציאת מצרים (*zekher le-jeciat Micraim / zman herutenu*, a szabadság ünnepe)
- korai aratás (árpa), tavasz ünnepe: חג האביב (*hag ha-aviv*). Ima a harmatért, omer-számlálás, Énekek éneke (*hol ha-moed* szombaton)
- „כל אדם חייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, mintha ő maga jött volna ki Egyiptomból.”

Halákhikus kérdések:

munkatiltalom az öt tórai ünnepen (peszah, savuot, ros ha-sana, jom kippur, szukkot)

Lev. 23:3:

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כֹּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבַּת
הוא לד' בכל מושבתיכם

Hat napon át munkálkodjatok, a hetedik nap *sabbat-sabbaton*, szent gyülekezés napja, semmi munkát (*melakha*) ne végezzetek: az Örökkévalónak szombatja legyen az minden lakhelyeteken.

Lev. 23:7 (21, 35, 36):

בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם כֹּל מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ

Az első napon szent gyülekezések legyen, semmi munkát (*melekheth avoda*) ne végezzetek.

Ex. 12:16:

וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם כֹּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם אָדָם
אַשֶׁר יֹאכַל לְכֹל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם

Az első napon pedig szent gyülekezések legyen, és a hetedik napon is szent gyülekezések legyen; azokon semmi munkát (*melakha*) ne végezzetek, egyedül csak amit megeszik minden lélek, azt lehet elkészíteni.

39 *melakha*, kivétel: *okhel nefes* és az ünnep örömét emelni

- étel
- tűzgyújtás meglévő tűzről
- közterületen cipelés – az ünnep örömét emelni (cigi, stb.)
- *eruv tavsilin*: főzés péntekre eső ünnepről szombatra

Imarend, liturgia

- muszaf
- ünnepi betoldások (pl. *Jaale ve-javo*, *Hallel* (Ps. 113-118 zsoltárfüzér: zárándokünnepeken)
- kohaniták áldása (*düchenolás*, Num. 6:24–26)

jom tov seni sel galujot

Ünnepi terminológiák:

- ünnep (*jom tov*) vs *hol ha-moed* (חול המועד)
- félünnep / kis ünnep

Hamec – maca (**חמץ-מצה** / *homec – macesz*)

Ex. 12:15-20

„Hét napig egyetek kovásztalan kenyeret (*macot / macesz*); még az első napon takarítsátok el a kovászt (*szeor*) házaitokból, mert aki kovászoszt (*hamec / homec*) eszik az első naptól fogva a hetedik napig, az olyan lélek irtassék ki Izraelből (*karet*). Az első napon pedig szent gyűlések legyenek, és a hetedik napon is szent gyűlések legyenek; azokon semmi munkát ne tegyetek, csak ami eledelére való minden embernek, csak azt lehet elkészítenetek. Tartsátok meg a kovásztalan kenyér ünnepét, mert azon a napon hoztam ki a ti seregeiteket Egyiptom földről; tartsátok meg hát ezt a napot nemzetségről nemzetségre, örök törvényként. Az első hónapban, a hónapnak tizennegyedik napján este egyetek kovásztalan kenyeret, a hónap huszonegyedik napjának estjéig. Hét napon át ne találtassék kovász a ti házaitokban, mert aki kovászoszt eszik, az a lélek ki lesz irtva Izrael gyülekezetéből, akár jövevény, akár az ország szülöttje legyen. Semmi kovászoszt ne egyetek, minden lakóhelyeteken kovásztalan kenyeret egyetek.”

homec: öt gabonafajta (búza, árpa, rozs, zab, tönköly), ha megerjedt (i.e. vízzel érintkezett min. 18 percig)

tilos:

- enni (אכילה, *akhila*)
- hasznát húzni belőle (הנאה, *hanaa*)
- birtokolni

peszah előtt:

- meg kell keresni (בדיקת חמץ, *bedikat hamec*)
- meg kell semmisíteni (ביטול חמץ, *bitul hamec*)
- el kell égetni vagy távolítani (ביעור חמץ, *biur hamec*)
- el lehet adni (מכירת חמץ, *mekhirat hamec*)

כשר לפסח \ כשר של פסח (*kaser la-peszah*)

- *hamec*
- *taarovet hamec* (תערובת חמץ)
- *macesz* (pászka): *kaser la-peszah* (18 perc)
- *maca smura* (מצה שמורה) / gépi macesz /
maca asira (מצה עשירה)
- macesz-liszt, maceszgombócleves, *brokkolás*
- *kitnijot* (קטניות): hüvelyesek + rizs, kukorica az askenázi világban

Előkészületek

- takarítás
- peszahi edények
- kóserozás

Erev peszah

- széder-este előtti este, rögtön naplemente után homecet keresünk: בדיקת חמץ (*bdike / bedikat hamec*): gyertyafény, tollseprű, áldás.
- rögtön utána, majd reggel semmisnek nyilvánítjuk azt, amit találtunk: ביטול חמץ (*bitul hamec*)
- *homec*-fogyasztás tilalma (4. óra), *homec* eladása (5. óráig) (tórailag: 6. óra = dél)
- nagyobb mennyiségű maceszt eladjuk: מכירת חמץ (*mekhirat hamec*)
- kis maradékot elégetjük, megsemmisítjük (vízben, szélben, tűzben): ביעור חמץ (*biur hamec*), legkésőbb dél előtt egy órával
- elsőszülöttek böjtje, kivéve: סעודת מצווה (*szeudat micva*), ha szombatra esik, az ezt megelőző csütörtök
- homecet már nem lehet enni, maceszt még nem lehet enni

Széder

- סדר (*szeder*, 'rend')
- *Haggada sel peszah*
- otthoni ünnep
- tanulás
- oldalra dőlve
- kitli

Elemek:

- vendégek: הא לחמא עניא („a szegénység kenyere”)
- Ex. 13:8: „*És meséld el fiadnak...*”
והגדת לבנך ביזם ההוא לאמר בעבור זה עשה לי ד' בצאתי ממצרים
- négy kérdés, amire a fiú intelligenciája szerint kell válaszolni
- *Ma nistana*
- négy pohár bor: Ex. 6:6-7, négy ige az egyiptomi kivonulásról

לכן אמר לבני ישראל אני ד' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלת אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים: ולקחת אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ד' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים:

széder-tál:

- 3 macesz, sült tojás (*beca*) és csont (*zeroa*), sós víz, *karpasz* (zöldség), *maror* (keserűgyökér), *haroszet* („agyag”), *hazeret* (keserűfű), (narancs)
- főtt tojás: *ab ovo usque ad mala*
- tíz csapás felsorolása
- Elijahu pohara

második este: *omer*-számlálás

Omer-számlálás (ספירה \ ספירת העומר)

- mezőgazdasági: egy *omer*-nyi gabona (árpa) áldozata, az első aratásból (Lev. 23:9ff)

És számoljátok magatoknak a napokat az ünnep másnapjától, attól a naptól, midőn hoztátok a lengetés ómerjét: hét teljes hét legyen. A hetedik hét után való napig számoljatok ötven napot, akkor mutassatok be új lisztáldozatot az Örökkévalónak.

- 7x7 napot kell számolni (ספירה), hetek és napok számát is meg kell említeni, majd a rákövetkező nap *savuot* ünnepe (Lev. 23:15-16)

- este, naplemente után kell számolni, *maariv* keretében, külön áldással
- gyászidőszak
- részleges böjti jelleg: esküvő tilalma, hajvágás, zene (végig / ros hodes ijjarig / 33 napig / cionista kivételek)
- *Pirke avot* (Misna egy traktátusa) olvasása szombat délután

Lag ba-omer

- omer-számlálás 33. napja (ל"ג)
- kb. 13. század óta: ekkor ért véget a R. Akiváék elleni „csapás”
- kabbalisták szerint *hillula*: Simon bar Jokhaj *jorcájt*-ja
- „félünnep”

minhag, halakha:

- gyász-szokások felfüggesztése: esküvő, tánc, zene, hajvágás
- kabbalisták: óriási ünnepségek a Meronon, *halaka*
- tábortűz

Modern izraeli (vallásos cionista alapú) ünnepek

állami ünnepek, liturgia kialakításának kísérlete:

- nisan 27: *jom ha-soa (ve-ha-gvura)* – holokauszt emléknap
- ijjar 4: *jom ha-zikkaron* – izraeli katonai áldozatok emléknapja
- ijjar 5: *jom ha-acmaut* – függetlenség napja
- ijjar 28: *jom Jerusalajim* – Jeruzsálem újraegyesítésének napja

Savuot (שבועות)

- sziván 6(-7)
- zarándokünnep
- aratás
- gyerekek oktatásának kezdete

Három jelentősége:

- *hag ha-bikkurim* (חג הביכורים / חג הקציר)
- hetek ünnepe (חג השבועות)
- poszt-biblikus: Tóraadás ünnepe (זמן מתן תורתנו) –

minhag, halakha:

- esti ima csak sötétedés után
- *tikkun*: egész éjszaka tanulni
- Tóra-olvasás: tízparancsolat
- *Akdamut*, Tóra-olvasás előtt; Orleans-i R. Meir (11. század)
- Rút könyve második nap
- zsinagóga díszítése
- tejes ételek első nap alatt
- *bat micva*

Böjtök a Bibliában

a fogság előtt

- צום (*com*): evés-ivástól való tartózkodás
- עינה נפשו (*ina nafso*): testi és lelki sanyargatás (pl. Dániel 10:12; II Sam. 12:16–20; Isa 58:5)
- jom kippur

Böjtök a Bibliában

Zek. 8:19

כֹּה אָמַר ד' צְבָאוֹת צֹם הַרְבִּיעִי וְצֹם הַחֲמִישִׁי וְצֹם הַשְּׁבִיעִי וְצֹם הָעֶשְׂרִי יִהְיֶה לְבַיִת יְהוּדָה לְשִׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֻמַּת וְהַשְּׁלֹם אָהָבוּ:

„Ezt mondja a seregek ura: a negyedik hónapnak böjtje, az ötödiknek böjtje, a hetediknek böjtje és a tízediknek böjtje vígalommá, örvendezéssé és kedves ünnepekké lesznek Júda házában. Csak a hûséget és a békességet szeressétek.”

a Szentély lerombolásához vezető események:

- *tévét* 10 („tizedik böjt”), Jeruzsálem ostromának kezdete
- *tammuz* 17 („negyedik böjt”), a falak áttörése
- *áv* 9 („ötödik böjt”), a Templom lerombolása
- *tisri* 3 („hetedik böjt”) Gedalja böjtje: megölték Gedalját

Böjti törvények, szokások

(Maimonides; *Sulhan arukh* OH, 579; *Megillat Taanit*)

- ima (áldozat): *Anenu*, *Szelihot* (*szlikhesz*)
- bűnvallomás
- Ezra idejétől Tóra-olvasás (Ex. 32:11-14; 34:1-10)
- temető-látogatás (קבר אבות, *kever-ovesz*)
- böjt (צום)
- testi sanyargatás (עינוי נפש, *inuj nefes*) („fontos” böjtökön)
- kisböjt vs. nagyböjt / böjt nappal vs. 25 órás böjt
- sábesz: csak *jom kippur* lehet sábeszkor (*sabat sabaton*)

Böjtök ma, a naptár szerint:

- *(Omer-számlálás)*
- *behab*
- **tammuz 17** (Jer. 39:2): első és második Templom idejében Jeruzsálem falának lerombolása
- **drajvokhn, najnteq**: (בין המיצרים, *ben ha-mecarim*). Különleges szombatok: Jer. 1:1–2:3; 2:4–3:4; Isa 1:1–27; áv 1-től szigorúbb, *kinnot*
- **áv 9 / tisa be-av** (Jer. 52:12–13): első és második szentély lerombolása, 25 óra Főtt tojás, hamu, csendes étkezés utáni ima. Földön ülünk; munkától tartózkodni; Tóra-tanulás tilalma; halvány fények; *parokhet* eltávolítása; Ekha olvasása, *kinnot*; tfilin csak délután.
- **Gedalja böjtje** (Jer. 41:1–2; II Kir 25:25)
- **jom kippur** (Lev. 16:29–31; 23:27–32; Num. 29:7ff)
- **tévét 10** (II Kir 25:1–2, Jer. 52:4ff; Ezek. 24:1–2)
- *sovavim tat*
- **zajin adar**: Mózes halála, *Hevra Kadisa* tagjai
- **Eszter böjtje** (Eszter 4:16)
- **elsőszülöttek böjtje**
- *jom kippur katan*

Egyéb böjtök

- közösségi katasztrófák
- magánböjtök
- *jorcajt*
- esküvő előtt
- rossz álmom
- leejtett Tóra-tekercs

Böjti törvények, szokások

- ima (áldozat): *Anenu*, *Szelihot (szlikhesz)*
- bűnvallomás
- Ezra idejétől: Tóra-olvasás (Ex. 32:11-14; 34:1-10)
- temető-látogatás (קבר אבות, *kever-ovesz*)
- böjt (צום, *com*)
- testi sanyargatás (עינוי נפש, *inuj nefes*) („fontos” böjtökön)
- kisböjt vs. nagyböjt / böjt nappal vs. 25 órás böjt
- sábesz: csak *jom kippur* lehet sábeszkor (*sabat sabaton*), a többit eltolják, ha sábeszre esne

Böjtök ma, a naptár szerint:

- *(Omer-számlálás)*
- *behab*
- **tammuz 17** (Jer. 39:2): első és második Templom idejében Jeruzsálem falának lerombolása
- **drajvokhn, najnteg**: (בין המיצרים, *ben ha-mecarim*). Különleges szombatok: Jer. 1:1–2:3; 2:4–3:4; Isa 1:1–27; áv 1-től szigorúbb, *kinnot*
- **áv 9 / tisa be-av** (Jer. 52:12–13): első és második szentély lerombolása, 25 óra
Főtt tojás, hamu, csendes étkezés utáni ima. Földön ülünk; munkától tartózkodni; Tóra-tanulás tilalma; halvány fények; *parokhet* eltávolítása; Ekha olvasása, *kinnot*; tfilin csak délután.
- **Gedolja böjtje** (Jer. 41:1–2; II Kir 25:25)
- **jom kippur** (Lev. 16:29–31; 23:27–32; Num. 29:7ff)
- **tévét 10** (II Kir 25:1–2, Jer. 52:4ff; Ezek. 24:1–2)
- *sovavim tat*
- **zajin adar**: Mózes halála, *Hevra Kadisa* tagjai
- **Eszter böjtje** (Eszter 4:16)
- **elsősülöttek böjtje**
- *jom kippur katan*

Egyéb böjtök

- közösségi katasztrófák
- magánböjtök
- *jorcajt*
- esküvő előtt
- rossz álmom
- leejtett Tóra-tekerics

Elul

- bűnbánás hónapja; אני לדודי ודודי לי (Én. 6:3)
- sófár
- *szelihat / szlikhesz* (סליחות)
- őszi ünnepek

Ros ha-sana

ראש השנה \ יום תרועה \ יום הדין \ יום הזיכרון

tisri 1-2

A Bibliában

Többször is előfordul: Ezek. 40:1, Lev. 23:23–25, Num. 29:1–6, Neh. 8:1–10, Ps. 81:4–5

A rabbinikus irodalomban

- Misna RH 1:1-2 – egyike a négy újévnek
- *malkhujot, zikhronot, sofarot* (RH 4:5-6, RH 16a)

Ros hasana

Szokások, törvények

üdvözlés: טובה תיכתבו \ לשנה טובה (jó beírást!)

- *taslikh* (תשליך)

- Sófár

- kos

- különféle hangok: *tekia, sevarim, terua*, össz. 30 hang

- Tóraolvasás után, *muszaf* ismétlésekor, ima végén – 100 hang

- Tóraolvasás

- liturgia: különleges „nagyünnepi” dallam, nincs *Hallel* (mert nem örömmünnep), *U-netane tokef, Avinu malkenu*

- *Kitli és fehér textíliák*

A tíz bűnbánó nap (עשרת ימי תשובה)

- üdvözlés: חתימה טובה!
- liturgiai változások: főima, *Avinu malkenu* minden nap, *szelihot* hajnalban
- Gedalja böjtje
- *sabbat suva* / *sabesz süve*, a megbánás szombatja
- *erev jom kippur*
- *kapparot*
- *mikve*
- *szeuda mafszeket*

Jom kippur

יום כיפור \ יום הכיפורים, hosszúnap (Gen. R. 2:3)

A Bibliában

(Lev. 16:1–34; 23:27–32; Num. 29:7–11)

(Lev. 16:30). כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תְּטַהֲרוּ.

Mert ezen a napon engesztelés lesz értetek, hogy megtisztítson titeket minden bűnötöktől megtisztultok az Örökkévaló előtt.

Szokások

- fehér
- kitli
- halottakról megemlékezni (*kever ovesz / kever avot*)

Halakha

- a test és a lélek sanyargatása
- *sabbat sabbaton*
- bocsánatkérés

Liturgia

- *Kol nidre*
- bűnbánás
- *Avinu malkenu*
- Tóraolvasás: 6 személyt hívnak fel (Lev. 16); *maftir* (Num. 29:7–11)
- szentély liturgiája - *Alenu*
- *mazkir / jizkor*
- ötödik ima: *neila*

Szukkot / szükesz / סוכות

(„sátoros ünnep”)

Lev. 23:42-43: „Sátorokban lakjatok hét napig, Izrael minden szülötte sátorokban lakjék. Hogy megtudják a ti nemzetségeitek, hogy sátorokban lakattam Izrael fiait, amikor kihoztam őket Egyiptom földéről. Én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.”

- tisri 15, 7/8 napos ünnep, majd *smini aceret*
- *par excellence* ünnep (גח): זמן שמחתנו „örömünk ideje”
- zarándokünnep: mezőgazdaság, történelem, teológia
 - ősz, őszi napforduló; betakarítás (גח האסיף, Ex. 23:16; 34:22; Deut. 16:13)
 - megtisztulás
 - sivatagi vándorlás
- első nap *jom tov*, utána: *hol ha-moed*

két micva:

- sátorban lakni: סוכה *szukka / szüke*
- *arbaa minim* מִיָּנִים אַרְבַּעַה, négy növény

sátorban (szüke) lakozás

- evés, alvás
- sátor paraméterei
- *szkhakh* (סִכָּךְ), tető
- Uspizin (hét vendég) a sátorban

arbaa minim

- *lulav* (pálmaág), *etrog* (citrus), *hadasz* (mirtuszág), *arava* (fűzfa)
- *Eszreg noch szükesz.*
- rázni
- szombaton nem

liturgia

- *Hosannot* (הושענה)
- Hallel: Ps. 113-118
- muszaf
- dühenolás / papi áldás: Num. 6:24–26
- *hol ha-moed* szombatján: *Kohelet* olvasása

Hosana rabba (הושענה רבה)

- tisri 21 (*hol ha-moed* utolsó napja)
- a végén a fűzfaágról a levelek leverése
- muszaf, szelihot
- ítélet napja

Smini Aceret / שמיני עצרת

(„a nyolcadik nap ünnepe”)

Num. 29:35: „A nyolcadik napon ünnepi összejövetel legyen nektek, semmi munkát és dolgot ne végezzetek.”

Szukkot után közvetlenül

- tisri 22
- szukkot utolsó napja, de önálló ünnep
- *jom tov*
- ima az esőért
- *mazkir / jizkor*

Szimhat tora / שמחת תורה

- („a Tóra örömnépe”)
- tisri 23
- galutban: *jom tov*, smini aceret második napja (Izraelben: *smini aceret* utáni nap)
- az éves Tóra-olvasási ciklus újrakezdése
- Tóraolvasás: Deuteronomium vége és Genesis eleje
- *hatan tora, hatan beresit*

Hanukka / חנוכה

- nyolc napos ünnep, kisleív 25-én kezdődik
- posztbiblikus „ünnep”, nincs munkatiltalom
- Makkabeus (Hasmoneus) felkelés i.e. 167-től, Jeruzsálem felszabadítása i.e. 164
- *hanukkija* (hanukkai-i gyertyatartó / menóra): 8+1 ágú
- samesz-gyertya
- *Maoz cur*
- *hanukka-gelt; trenderli (drejdlí / szevivon)*; נס גדול היה שם / פה; játékok
- liturgia: *al ha-niszim*-betét, teljes Hallel (de nincs muszaf)

- (karácsony)